İstanbul Üniversitesi Yazma Eserler Kütüphanesi T.6739 Numaralı Eserin (Hâb-nâme-i Râsim) Tetkiki*

Istanbul University Manuscript Library Examining The Work Numbered T.6739 (Hab-name-i Rasim)

Muhammed Felat Aktan**

Abstract: The importance of manuscripts that hold both scientific, scientific and aesthetic values together is an undeniable fact. Manuscripts, which are among the most important elements that form the culture of a nation, are now available in the manuscripts library of many cities, especially Istanbul. Study examined on; Istanbul University Manuscripts Library is registered to the Turkish manuscripts section. XIX. It is a work written by Muhammed Rasim Hikmet in the 19th century, which includes hab-name in terms of subject, but also touches on different subjects. In the introductory part of our study, firstly, the "hab-name" genre and the studies in Turkish literature related to this genre are included. Later, the work was handled in terms of its physical features and style. In addition to the imprint and copy information, the work was evaluated in terms of language and style. Subsequently, the work was examined thematically. It is seen that the author examined seven main titles (starnames, palmistry, garments, prophets, menakibnamas, religious-mystical explanations of some terms and concepts) in his study. In this work, which is the product of an allegorical work, the author has made some animals (camel, horse, lion, peacock, panther, bird, ant, rabbit, phoenix, pigeon, turtle ostrich) talked and continued the majority of the work in the form of question and answer. He provided the work of uniformity. Muhammad Rasim Hikmet used more than a hundred verses and hadiths in Hab-name, which often benefited from religious-mystical sources. Among the Sufi sources, he made the most of Muhyiddin-i Arabi's works named Fütuhât-ı Mekkiyye, and cited many basic sources of Sufism.

Structured Abstract: It is seen that the name of the work is Habname and it covers this content in general but more than one verse types are included in this study. In addition to Hab-name, it is seen that species such as Muamma, Lugaz, Kıyafetname, Menakıbname, Kısas-ı Enbiya, Maktel, Münacat, Medhiyye are included in the study. The author has benefited from more than a hundred verses and hadiths. Although the work was a nineteenth century work, the features and archaic elements of the Old Anatolian Turkish period were included in the Hâb-nâme.

* Bu makale Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ABD. "Hoca-zâde Muhammed Râsim Hikmet'in Hâb-nâme'si" başlıklı doktora tezinden derlenerek hazırlanmıştır.

** Arş. Gör. Dr., Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Research Assistant Dr., Dicle University, Faculty of Letters, Department of Turkish Language and Literature

ORCID 0000-0002-6052-969X

muardaf@hotmail.com

Cite as/ Atf: Aktan, M. F. (2020). İstanbul Üniversitesi Yazma Eserler Kütüphanesi T.6739 Numaralı eserin (Hâb-nâme-i Râsim) tetkiki. *Turkish Studies - Language*, 15(2), 573-585.

<https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.39744>

Received/Geliş: 14 November/Kasım 2019

Accepted/Kabul: 20 June/Haziran 2020

Copyright © INTAC LTD, Turkey

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 27 June/Haziran 2020

CC BY-NC 4.0

In the horoscope section, Christ descended to the earth again, the three rulers were persecuted by the Mahdi and the great fire started in Damascus. The issues are explained in the light of the hadith by making use of the ebced calculation.

It is seen that the author benefited from rich resources, especially the Qur'an and its exegesis, in bringing this work to the body. The main source for the hadiths was Kutub-ı Sitte (Bukhari, Tirmidhi, Muslim, Abu Davut, Nesai, Ibn Maje); but besides these works, the work of Imam Suyutı, Camiu's-Sagir, Taberani's Mu'cemu'l-kebir, Hakim's Müstedrek, Acluni's Keşfü'l-Hafa, Beyhaki's Şu'abu'l-Iman used as a source

Muhammad b. From Ahmed al-Kastallani's book, Cümletü'l-Icaz fi'l- İcaz bi-nari'l-Hicaz, Fuzuli's Hadikatü's-Süeda, Muhyiddin İbnü'l-Arabi's Futuhât-ı Mekkiyye and Fususu'l-Hikem, Mevlana Celaleddin Rumi's Mesnevi, Süleyman Nahifi Translation-i Mesnevi-i Şerif, Şemseddin Sivasî's Divan, Divan of Hafiz-i Şirazi, Divan of Fahreddin It is seen that he benefited from the Quran Commentary on Gayb, the Marifetname of İbrahim Hakkı from Erzurum, and Makalat of Şems-i Tabrizi.

According to the general evaluation we have drawn from Hâb-nâme and his works, Muhammad Rasim Hikmet is familiar with all fields of Islamic sciences; He is a multi-faceted scholar who wrote many works such as fiqh, Kalam, Akaid, Hadith, and he translated and copyrighted works, especially Mesnevi and Fusus-Hikem. His works are generally prose, but almost all of his works are given in verse texts

There is only one copy of the work and it was written by the author. Yazıcızade İsmail Hakkı Sivasî is the one who kept the work. The work is full of spelling errors and there are problems in the verses due to spelling errors in the verse sections.

Although the text has a Turkish manuscript; Due to verses and hadiths, the intense Arabic words and sentences also occupy an important place in the work. In addition, Persian verse texts add diversity to the work. In addition, there are many archaic words and proverbs and idioms of the Old Anatolian Turkish in the book.

The prophets of the Prophet, which has an important place in terms of the source of Divan poetry, inspired many divan poets in terms of content through various qualities, miracles, telmihs and tesbihs. However, the Sufi legends also constitute the resources contained in the content.

In Hab-name, the prophet Adam was created from clay and was the first ancestor of mankind; Noah, his son Ham and the Flood; Along with Salih camel; Abraham to be tested with the dream of the prophet; Ismail's attempt to sacrifice; The ordeals of the prophet Jacob after he lost his son; Joseph was thrown into the dungeon, and his dream was promoted to Egyptian saints; Despite his troubles Ayyub constantly patience; Moses and his struggle against Pharaoh; David came to the fore with an incident that took place during his rule. Suleyman was the subject of the work with his speech and seal with the ant; Zechariah and Yahya martyred Hab-name was the subject. The name of Elijah was mentioned along with the prophet Khidr; Jesus, on the other hand, comes to the fore with his descent to the earth and subject to the Mahdi. The prophet that the author has given the most place in the work was the precious Muhammad.

Muhammad Rasim, a significant portion of the part of the dress in the work of the Swiss author J. Laveter, Physiognomishe Fragmente zur Beförderung der Menschenkenntnis und Menschenliebe (Recognition of the Human Personality and the Fission of Experiment on Human Love) as the copyrighted work. In fact, it was found out that the seven couplets in the section, which was attributed to Muhammad Rasim by the underwriter, belonged to Yusuf Halis.

The language of the work is Turkish, but Arabic words, especially quotations from the author and the author, are known. In addition to this, Persian words are frequently used in this work because of the examples and couplets Rasim gave from Mesnevi. Most of the phrases are predominantly Persian and Arabic. In addition to the mentioned languages, the existence of a few Syriac words, although limited, is also present in the work.

In three parts of the work, there is information about this science. The parts describing the nature of ebced and cifr in Hâb-nâme are given in the first pages by weight. The author addressed this issue in the first seventeen pages of the "Introduction" section. Sayyid Rasim makes some inferences about the future by taking advantage of the ced ebced "account, especially from the western meanings of verses and hadiths. It is claimed by the author that this science was first used by the precious Ali.

The first entry of the department begins with a question about what will happen to Konstantiniyye, while Hocazade points to the secret of the letters as an answer. He then mentions the three rulers, explaining the persecution of these people and their appearance before Christ. Then it is mentioned about the battle of Mahdi with these personalities and his victory in this battle.

The verse couplets are included in some parts of the work, which was written as prose. Hab-name is generally written in black ink; however, verses, hadiths and quoted parts are written in red pen and strikethrough. The majority of the text is inactive, there are no signs used to show short vowels, but verses, hadiths and some verses have been put into action. Some pages have various notes and corrections at the edges that are estimated to belong to the author.

The author explains the emergence of the Mahdi on the basis of hadith sources referring to Shi'a. He frequently quotes Bihârü'l-Envar and El Muid fi literary-Mufid ve'l-Mustefid on this subject. The author also included the terms related to astrology. (Batlambus, Felek, Merih, Utarid, Zühre, Zuhal)

Keywords: Classical Turkish Literature, Dream analysis, Mysticism, Legend, Horoscope.

Öz: Hem ilmî hem ictimai hem de estetik değerleri bir arada tutan yazma eserlerin, önemi yadsınamaz bir gerçektir. Bir ulusun kültürünü oluşturan önemli öğelerin başında gelen yazma eserler, günümüzde başta İstanbul olmak üzere birçok ilin yazma eserler kütüphanesinde mevcuttur. Üzerinde inceleme yapılan çalışma, İstanbul Üniversitesi Yazma Eserler Kütüphanesi Türkçe yazmalar bölümüne kayıtlıdır. XIX. yüzyılda Muhammed Râsim Hikmet tarafından kaleme alınmış, konu itibarıyla hâb-nâmeleri içeren ancak özünde farklı konulara da değinen bir yapıttır. Çalışmanın giriş bölümünde öncelikle "hâb-nâme" türüne ve bu tür ile ilgili Türk edebiyatında yapılan çalışmalara yer verildi. Daha sonra eser fizikî özellikleri ve üslup açısından ele alındı. Eserin künye, nüsha bilgilerine ilaveten dil-üslup açısından değerlendirmesi yapıldı. Akabinde yapıt tematik olarak incelendi. Müellifin mezkûr eserinde başta rüya olmak üzere yedi temel başlık (İlm-i Cifr, İlm-i Kef, Kıyafet-nâme, Peygamber Kıssaları, Menakıb-nâmeler, Dinî-Tasavvufî Bazı Terim ve Kavramların İzahı) üzerinde tevakkuf ettiği ve bunları da toplam altmış sekiz alt başlıkta incelediği görülmüştür. Temsilî anlatım metoduna örnek olan bu eserde müellif, bazı hayvanları (ankebût, feres, peleng, murg, mûr, hargûş, hümâ, keşef, üştür, şîr, tâvûs, şüttür-murg) konuşturarak eserin büyük bir bölümünü soru cevap şeklinde sürdürmüş, diğer taraftan da anlatımda akıcılığı sağlayıp eseri tekdüzeliğe kurtarmıştır. Muhammed Râsim, hâb-nâme'de dinî- tasavvufî kaynaklardan sık sık yararlanmış, yüzden fazla âyet ve hadise yer vermiştir. Tasavvufî kaynaklar arasında en çok Muhyiddin-i Arabî'nin Fütûhât-ı Mekkiyye adlı eserlerinden istifade etmiş, tasavvufî birçok temel kaynaktan alıntı yapmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Rüya yorumu, Tasavvuf, Menkıbe, Yıldız-nâme

Giriş

Rüyalar ile ilgili çalışmaların genel adını oluşturan hâb-nâmeler, klasik edebiyatta bir tür olarak bilinmekte, hâbiyye, rüyâ-nâme, ta'bir-nâme, vâkı'a-nâme olarak da adlandırılmaktadır.

Eski Türk edebiyatında ilk dönem metinlerinden itibaren rüyaların anlatı ögesi olarak kullanıldıkları görülür. Bu kullanımlar daha çok İslamî Türk kültüründeki genel kabullerden kaynağını alan dünyanın geçiciliği, bahtın kararsızlığı gibi benzetmelerde yoğunlaşır (Sarıkaya, 2014: 72).

Divan edebiyatındaki hâb-nâme ve vâkıa-nâmeler, Türk geleneğinin düşleriyle İslam uygarlığının istihâre ve rüya-yı sâdikalarının birleşmesinden meydana gelir. (Yeşilyurt, 201: 259) Eserlerde, özellikle mesnevîlerin "sebeb-i te'lif" bölümlerinde rüyaya yer verilir. "Sebeb-i te'lif" bölümü olmayan eserlerde şair, herhangi bir şiirinde rüyasını anlatır (Gündüz,2009: 190).

Divan Edebiyatı'nda hâb-nâme, vakı'a-nâme ve hâbiyye başlığı altında tespit edilebilen eser sayısı yedidir.¹ Bu çalışmaların kronolojik sıralaması şu şekildedir: Ömer Fu'âdî'nin *Hâbiyye Risâlesi* (M.1581-1582), *Haşmet'in Hâb-nâme-i Haşmeti* (M.1757), *Veysi'nin Hâb-nâmesi* (Vakı'a-nâme) M.1608, *Enderunlu Hâfız Abdüllatif Efendi'nin Hâb-nâme-i Latifi* (H.1295/M.1878), *Erzurumlu Edhem Pertev Paşa'nın Hâb-nâme ve Lâhikası*, *Hoca-zâde Muhammed Râsim Hikmet'in Hâb-nâme-i Râsim Hikmet* (H.1303/M.1885-1886) *Hâb-nâme tercümesi* olarak yazılan *Tercüme-i Hâb-nâme* ise yazılış tarihi tam olarak bilinmese de on beşinci yüzyılın ortalarında yazıldığı tahmin edilmektedir (Aktan,2019:13). Bu çalışmada Hoca-zâde Muhammed Râsim Hikmet'in Hâb-nâme-i Râsim adlı eseri incelenecektir.

1.Eserin Fizikî Özellikleri

Eser hakkında yurt içi ve yurt dışında yapılan incelemeler sonucunda, Hâb-nâme-i Râsim Hikmet'in tek nüshasının mevcut olduğu onun da İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü T06739 numarada kayıtlı olduğu tespit edilmiştir. Mezkûr eserin müstensihinin Yazıcızâde mahlasıyla bilinen Seyyid İsmâil Hakkı Sivâsî olduğu ve istinsah tarihinin 1303 olduğu kayıtlıdır.(317/b) Adı geçen şahıs, Muhammed Râsim Hikmet'in İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde kayıtlı diğer eserlerini de istinsah eden kişidir. Dış kapağı ciltlenmiş bir şekilde olup fiziksel ebatları 225X155 mm'dir. 317 varaktan oluşan eser, nesih yazı türüyle kaleme alınmıştır. Satır sayısı genel olarak 19'dur ancak bazı sayfalar 17 satırdan² oluşmuştur. Metinde âyet ve hadislerin dışında hareke kullanılmamıştır.

Kayıt Bilgileri³: İstanbul Üniversitesi Yazma Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü, Numara: T6739.

Zahriyye Bilgileri: Eserin iç kapağında renkli bir şemse motifi yer almaktadır. 1/a sayfasında yuvarlak çiçek motifi içerisinde nesih hatla "*Hâzâ Kitâbu Hâb-nâme-i Latîfe Müellifi Hoca-zâde Muhammed es-Seyyid Râsim Hikmet ğufire anhu*"⁴ şeklinde bir ibare yer almaktadır.

Serlevha kısmında mihrâbiyyeye benzer süslemeler ve hemen altında eserin adı, besmele ve hamdele kısmı yer alır. Esere "*Hâb-nâme-yi Râsim Hikmet*" başlığı altında giriş yapılmaktadır. Hâb-nâme "*El-hamdu li-illâhi'l-lezî ittela'a min ictebenâ min ibâdihi'l-ehyâr'alâ kunûzi'l-esrâr*"⁵ duasıyla başlar. Arapça verilen bir beyitten yola çıkılarak ilm-i cifr konusu üzerinde durulur. Eserin sonunda müellif Hz. Peygamber'e salat ve selam getirdikten sonra H.1303 (M.1885) tarihinde yaptırın tamamlandığını belirtir.

¹ Bk. Gencay Zavotçu, *Türk Edebiyatında Hâb-nâme ve Ömer Fu'âdî'nin Hâbiyye Risâlesi*, Hazret-i Pîr Şeyh Şa'bân-ı Velî Vakfı Yayınları Kocaeli: 2007, s.8-9/ İsmail Yıldırım, *Enderunlu Hâfız Abdüllatif Efendi'nin Hâb-nâme-i Latifi*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C:9, Sayı:43,s.505/ Arslan, Mehmet; Aksoyak, İsmail Hakkı, *Haşmet Külliyyatı*. Sivas: Dilek Matbacılık (1994)s.50-51/ Mustafa Altun, *Hâb-nâme-i Veysi*, MTV Yayıncılık, İstanbul 2011./ Ethem Pertev Paşa, *Hâb-nâme*, Süleymaniye Kütüphanesi Dügümlü Baba no: 0476./ Abdülmecid Feriştetoğlu, *Tercüme-i Hâb-nâme*, Mevlana Müzesi, Türkçe Yazmalar, no: 2916, vr. 1b-60a./ Ahmet Tunç Şen, 17. Yüzyılda Bir Osmanlı Entelektüelinin Rüyası: Veysi ve Habnâme, Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008. Ayrıca konu ile ilgili bk.: Cornell H. Fleischer, *Kâtiplerin Rüyalari: Osmanlı Kalemîyye Sınıfında Kehanet ve Endişe* (Çev:Ahmet Tunç Şen) VII. Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı (İstanbul: Turkuaz, 2012). Aslı Niyazioğlu, Osmanlı'da Kadılık Kabusu ve Nihani'nin Rüyası, *Journal of Turkish Studies* (Türklük Bilgisi Araştırmaları) 31/II (2007): 133-143. Aslı Niyazioğlu ve Hatice Aynur "Aşık Çelebi'ye Rüyaların Söyledikleri" Aşık Çelebi ve Şairler Tezkeresi Üzerine Yazılar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011 s. 71-85.

² [6a-23a], [25a-25b], [30a-32b]

³ Yazma eserlerin fiziksel özelliklerinin tasnif ve tertibi için bk. Ahmet Tanyıldız, *Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki 1211 Numaralı Na't ve Mi'râciyye Mecmûası*". *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/1, Winter 2016.

⁴ Müellifi Hoca-zâde Seyyid Muhammed Râsim Hikmet (Allah onu bağışlasın) olan bu kitabın adı Hâb-nâme-i Latîfe'dir.

⁵ Sırlı hazinelere muttali' kılan Allah'a hamdolsun ki kulları arasından bizi seçti.

Varak ve Satır Sayısı: Eser, kütüphanedeki tertibi itibarıyla 327 varaktan müteşekkil olup 225X155 mm ebatlarındadır. Yaprak sayısı “189/b” den sonra karışmaktadır. Bu yaprakta “190/a” ya geçmek yerine doğrudan “200/a” ya geçilmiş, on yapraklık bir kısım atlanmıştır. Bu yüzden eser aslında 317 varaktan oluşmaktadır. Eserin satır sayısında tam birlik söz konusu değildir. Genel itibarıyla sayfalar 19 satır olmasına rağmen 17 ve 20 satırlık sayfalar da mevcuttur.

Kâğıt ve Hat Özellikleri: Yazmanın kâğıdı âbâdî olup su yolu filigranlıdır. Bazı bölümlere giriş yapıldıktan sonra çiçeklerle tezyin edilmiş farklı motifler yer almaktadır ve bu unsurlar tığlarla yaldızlı bir şekilde süslenmiştir. Eserin başlık kısımları kırmızı mürekkeple yazılmış esas metinlerde ise siyah mürekkep kullanılmıştır. Bunun yanında yazar eserde geçen sembolik hayvan karakterlerinin diyaloglarında da kırmızı renkle yazmayı tercih etmiştir. Eserde geçen âyet ve hadislerin üstleri kırmızı mürekkeple belirginleştirilmiştir ancak bazı iktibaslarda sözcük veya cümlelerin altı çizilmiştir. Varaklar Arap rakamlarıyla numaralandırılmış, metinde atılan bazı yerler derkenara yazılarak tamamlanmıştır.

2.Dil ve Üslup Özellikleri

Eserin dili genel olarak Türkçedir. Müellife ait şiirlerin tamamına yakını Türkçedir. Ayrıca metnin büyük bölümünü oluşturan peygamber kıssaları, evliya menkıbeleri, ilm-i firâset, kefnâme, tasavvufî ve fikhî terimlerin izahını oluşturan konuların dili de Türkçedir.

Eserin giriş kısmında bulunan ilm-i cîr bölümünde, müellifin yabancı kaynaklardan yararlandığı görülür. Eserde geçen bütün iktibaslar ve atıflar Arapçadır. Metinde Mesnevî’den ve Hafız-ı Şîrâzî divanından alınan beyitler Farsçadır. Bu dillerin yanında başta ilm-i cîr bölümü olmak üzere birkaç bölümde Süryanice kelimelerin kullanımı da söz konusudur. Örneğin eserde geçen “temağes (arınma), veğedas (dikkat dağıtmak), nofna (rahatlamak), ğadıs (asıl olan)” gibi Süryanice kelimeler güzel rüya görülmesi için uykudan önce dua niyetiyle söylenen sözcüklerdir. “İlm-i Cîr” bölümünde geçen ve dinî ritüellerde ön planda olan diğer Süryanice kelimeler ise şunlardır: Renyo (düşünce) akkabîta (örümcek), kavkbo (yıldız).

XIX. yüzyıla ait bir eser olan Hâb-nâme Osmanlı Türkçesiyle yazılmış ve bu dönemin dil, imla hususiyetlerini içermiştir. Ayrıca yoğ, söğün, eyitmek, kanı, kangı, kimesne, eyü, deyü, yeg, uşbu, söbü, savmak vb. örneklerini çoğaltabileceğimiz Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait Türkçe sözcükler ve arkaik unsurlar da eserde yer almaktadır.

Yazar, gerçek anlamından çok kendine özgü bir anlam taşıyan ve ifadeyi daha etkili kılmak amacıyla söylenen deyimlerden istifade ederek anlatımı zenginleştirmiştir. Örneğin atı alan Üsküdar’ı geçti”, tereyağından kıl çekmek, sırta kadem basmak vb.

Hâb-nâme’de üslup adına dikkat çeken ilk özellik eserin dil hususiyetleridir. Eserde zaman zaman ağır bir dil kullanılmasına rağmen eserin dili ekserî basit ve sadedir. Özellikle müellife ait şiirlerde dil son derece yalın olup verilmek istenen mesaj nettir.

Dinî-tasavvufî nitelikli bir çalışma olan bu eserde, estetik gaye güdülmemiş okuyucuya bilgi kazandırma ve fayda sağlama ön plana çıkmıştır. Her ne kadar nasihat türü bilgiyi okuyucuya didaktik tarzda öğretme gayesi olsa da müellif, daha çok soru cevap yöntemini kullanarak “Hâb-nâme”yi tekdüzelikten kurtarmıştır. Eserin büyük çoğunluğu “Hâkim”in çeşitli şahıs ve hayvanlarla kurmuş olduğu diyalogdan oluşmaktadır.

Bununla birlikte eserde secîli bir üslûp kullanılmıştır. Farsça ve Arapça tamlamaları ihtiva eden cümleler azımsanmayacak ölçüdedir. Eserde âyetlerin, hadislerin sık kullanımı ve yazarın kendisinden önceki âlim ve fikir adamlarının düşüncelerine yer vermesi sade ve açık olan üslûbu karmaşık ve zor bir hale getirmiştir.

Eserde müellif, anlatıcı pozisyonunda olduğundan anlatımı canlı tutabilmek için manaya dayalı sanatlardan teşhîs ve intakı yoğun bir şekilde kullanır. Eserdeki “Hâkim” karakteri müellifi temsil eder. Yazar “Hâkim”in ağzından bizzat açıklamalar yapmış, canlılarla konuşmuştur.

Diyalog üsluba canlılık katmıştır. Muhammed Râsim eserde kimi zaman yumuşak, kimi zaman sert bir üslup kullanılmıştır. Özellikle şahısları değerlendirirken sert bir üslup kullanmış, onları objektif olarak değerlendirmemiş, kendi duygularını katmıştır. Örneğin Nemrud hakkındaki görüşleri “Nemrûd ‘aleyhi’l-lane, Nemrûd-ı mütemerrid” şeklinde geçmektedir. (vr no: 51a/ 55a]

Yazar anlatılan hikâyelere ve menkıbelere dâhil olmuştur. Anlatıma dayalı vakıa devam ederken müellif, zaman zaman bazı yerlerde anlatımı doğrudan kesip bahis konusu olan şahısa hitap eden manzum metinlere yer vermiştir. Eser muhtelif şairlere ait yüzden fazla şiir ihtiva etmesi sebebiyle vezin, kâfiye ve redif bakımından oldukça zengindir. Aruzun özellikle bahr-ı tavîl, bahr-ı kâmil, bahr-ı basît gibi farklı kalıpları kullanılmıştır. Vezin bakımından zenginlik; nazım şekillerinde de çeşitlilik söz konusudur (Aktan, 2019: 49-52).

3. Muhteva Bilgileri

Divan şiirine kaynaklık etmesi bakımından önemli bir yere sahip olan Peygamber kıssaları, çeşitli vasıflar, mucizeler, telmihler ve teşbihler yoluyla birçok divan şairine ilham kaynağı olmuştur.

Eserde en çok Hz. Muhammed’in ismi geçmektedir. Doksan beş yerde ismi zikredilen İslam peygamberini, Hz. Yusuf (64), Hz. İsa (42) takip etmektedir. Hâb-nâme’de kıssasına değinilen diğer peygamberler Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. Eyyüb, Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. Yakub, Hz. Musa, Hz. Davud, Hz. Süleyman, Hz. Zekeriya, Hz. Yahya, Hz. İlyas’tır.

Âdem peygamberin çamurdan yaratılması ve insanoğlunun ilk atası olması yönüyle Hâb-nâme’ye konu olmuşken Hz. Nuh tufan hadisesiyle zikredilmiştir. Eserde Hz. Salih, devesi ile birlikte anılmıştır. Ayrıca İbrahim peygamberin gördüğü rüya ile imtihan olunması; Hz. İsmail kurban edilme teşebbüsü; Yakub peygamberin oğlunu kaybetmesi sonrası çektiği çileler; Hz. Yusuf’un zindana atılması, gördüğü rüya ve Mısır azizliğine terfi etmesi; Hz. Eyyüb’ün yaşadığı sıkıntılara rağmen sürekli sabretmesi; Musa peygamberin Firavun ile mücadelesi; Hz. Davud yöneticiliği sırasında yaşanan bir hadise eserde bahsi geçen diğer konulardır.

Hz. Süleyman karınca ile konuşması ve mührü ile esere konu olurken; Hz. Zekeriya ve Hz. Yahya şehit edilmesiyle Hâb-nâme’ye konu olmuştur. Eserde İlyas peygamberin ismi Hızır ile birlikte zikredilmiş; Hz. İsa ise yeniden yeryüzüne inmesi ve Mehdi’ye tabi olması ile eserde öne çıkarılmıştır. Müellifin eserde en çok yer verdiği peygamber Hz. Muhammed olmuş ve Hâb-nâme’de Resulullâh, Fahr-i Kainat, Mahmud, Ahmed, Rahmetullah, Emin, Hazret-i Nebî, Server-i Kainat, Resûl-i Ekrem, Enbiyâ-yı Azâm isimleriyle zikredilmiştir (Aktan, 2019: 53).

Peygamber kıssaları ile beraber sufi menkıbeleri de muhtevanın ihtiva ettiği kaynakları oluşturmuştur. Hâb-nâme’de ehl-i tasavvuftan Abdulkadir-i Geylânî, Muhyiddin-i Arabî, Hasan-ı Basrî, Cüneyd-i Bağdâdî, Fudeyl bin İyaz, Bayezid-i Bistâmî, Hallac-ı Mansur, Mevlana Celaleddin-i Rûmî, Şems-i Tebrîzî, Şemseddin-i Sivâsî, Rabia-yı Adaviyye’nin isimleri zikredilmiştir.

Tasavvuf ehlinin tanınmış simalarından olan Abdulkadir Geylânî, eserde yaşlı bir kadına yardım etmesiyle ismi zikredilir. Yaşlı kadın, kayıp olan oğlunu bulmak için ondan yardım ister ve bu istek üzerine Abdulkadir Geylânî kerametini göstererek yaşlı kadına yardım eder. [vr: 247/a]

Müellifin genel olarak en çok alıntı yaptığı sûfi Muhyiddin-i Arabî, Hâb-nâme’de Fusûsü’l-Hikem ve Fütûhâtü’l-Mekkiyye adlı çalışmalarıyla ön plana çıkar. [vr:7/a- 241/a]]

Dokuzuncu yüzyılda yaşayan ve kendisinden sonra tasavvufî eserlere kaynaklık eden Cüneyd-i Bağdâdî, tasavvufî görüşleriyle [vr: 147/a]; Veysel Karanî Hz. Muhammed’in ona hediye ettiği hırkasıyla; Bayezid-i Bistâmî tasavvufî görüşleriyle [vr: 116/b]; Fudeyl bin İyaz dönemin yöneticisi Harun er-Reşid’e verdiği öğütlerle [vr: 148/b]; Hallac-ı Mansur “Ene’l Hakk” sözü ile [vr: 243/b] Mevlana Celaleddin-i Rûmî Mesnevî’si ile [vr: 116/b]; Şems-i Tebrîzî, Mevlana

Celeleddin diyaloguyla [vr: 115/a]; Şemseddin-i Sivâsî tasavvufî şiirleriyle [vr: 91/a]; Rabi'â-yı Adeviyye ise tasavvufî düşünce ve çektiği sıkıntılarla Hâb-nâme'ye konu olmuştur.

Dört halifenin tamamına yer verilen eserde en çok Hz. Ali'ye değinilmiştir. Hz. Ali'nin ismi kıssası, cengâverliği, ahlakı, ilm-i cifr konusuna hakimiyeti gibi konularla zikredilmiştir. Hz. Ebubekir sadakatı ve dostluğuyla, Hz. Ömer adaleti ve özdeyişleriyle, Hz. Osman ise şehit edilişiyle Hâb-nâme'de anlatılmıştır.

Başta Hz. Hüseyin olmak üzere Ehl-i Beyt sevgisinin Klasik edebiyatta önemi yadsınamaz bir gerçektir ve birçok eserde her daim istisna yer edinmiştir. Hz. Aişe Cemel Vakası ve Hz. Peygamber'den hadis rivayetleriyle, Hz. Fâtıma yüz ve çehresiyle, Hz. Hasan, İbn Mülcem ile diyaloguyla, Ümmü Gülsüm Yezid'e meydan okumasıyla, Zeynep, Yezid'i ve Kufe halkını suçlamalarıyla, Zeynel Abidin Hz. Hüseyin diyaloguyla eserde ön plana çıkmıştır. Başta Fuzûlî olmak üzere Kerbela hadisesinden dolayı Hz. Hüseyin ile ilgili birçok divan şairi mersiye yazmıştır. Müellif eserinde Fuzûlî'nin mezkûr mersiyesinden⁶ alıntılar yapmıştır.

Bunların haricinde Hâb-nâme'de yedi temel konu üzerine durulmuştur: İlm-i Rüya, İlm-i Cifr, İlm-i Kef, Kıyafetname, Peygamber Kıssaları, Menakıb-nâmeler, Dinî-Tasavvufî Bazı Terim ve Kavramların İzahı. Eserdeki konular alt başlık altında şu şekilde sıralanmıştır:

- Varak: (1a-14a) Der-beyân-ı cifr ma'a- 'ilm-i hurûf
- Varak: (14b-16b) Sûretu'l- lâyhâ
- Varak: (17a-21b) Hikâye-i garîbe
- Varak: (22a-42b) Sebeb-i telîf-i kitâb
- Varak: (42b-46a) Münâzara-yı şütür bâ- Hâkim-i Hicâz
- Varak: (46a-52b) Münâzara-yı Mecnûn bâ-şâh-ı 'Arabî
- Varak: (53a-57b) Muhâkeme-i Dâvûd 'aleyhi's-selâm
- Varak: (58a- 60a) Kıssa-yı İbrâhim 'aleyhi's-selâm
- Varak: (60b-62b) Kıssa-yı Zekeriyâ 'aleyhi's-selâm
- Varak: (62b-68a) Kıssa-yı Yûsuf 'aleyhi's-selâm
- Varak : (68a-72b)Kıssa-yı Kerbelâ-yı Hazret-i Hüseyin râdıyallâhu ânhu
- Varak: (72b- 82a) Der-beyân-ı ekâlîm-i seb'a
- Varak: (82a-87a) Der-beyân-ı 'ilm-i kef
- Varak: (87b- 88b) Der-beyân-ı usûl-ı cifr
- Varak : (88b- 90b) Der- münâzara-yı mûr bâ Hakîm-i Şâm
- Varak: (91a-95a) Medh-i Resûllullâh sallallâhu 'aleyhi ve sellem (manzûm)
- Varak: (95b-113-a) Der-münâzara-yı rûbâh bâ Hakîm-i Türkistân
- Varak: (113a-115b) Der-beyân-ı 'ilm-i nahv
- Varak: (116a-118b) Kıssa-yı Şems-i Tebrizî
- Varak: (118b-128b) Kıssa-yı Bûm ma'a Ünâsihi
- Varak: (128b-129b) Der-beyân-ı kavâ'id-i edeb

⁶ Bk. Ahmet Tanyıldız, Fuzûlî'nin Hadîkatu's-Su'adâsı Üzerine Notlar, Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi, 2016, S.3, s.139-155.

- Varak: (129b-130a) Der-beyân-ı kavâ'id-i memleket
- Varak: (130a- 131b) Der-beyân-ı ahvâl-i sadr-ı 'â'zâm
- Varak: (132a-136a) Der-beyân-ı ahvâl-i şeyhü'l-islâm
- Varak: (136b-145b) Sadr-ı istid'â
- Varak: (146a-152b) Kıssa-yı Refik-i selâse
- Varak: (152b-156a) Der-beyân-ı münâzara-yı 'ankebût bâ-Hakîm-i Rûm
- Varak: (156a-157a) Kıssa-yı Hazret-i 'Alî bâ-pehlevân
- Varak: (157b-167a) Salb-i yesûg sanâ'atü't-teceyyür
- Varak: (167a-191a) Der-beyân-ı kıyâfet-nâme
- Varak: (191a-196a) Der-beyân-ı ta'rîf-i firâset
- Varak: (197b-200a) Der-beyân-ı 'ilm-i tîb
- Varak: (200a- 201b) Der-beyân-ı 'ilm-i kef
- Varak: (201b-207a) Der-beyân-ı münâzara-yı keşf-i 'Irâk
- Varak: (207a-215a) Münâzara-yı Tâvûs bâ-Hakîm-i Hindistân
- Varak: (215b-221a) Kıssa-yı Şâh Zâlem ma'a- Vezîr
- Varak: (221a-225a) Der-beyân-ı devrân-ı sûfîyye
- Varak: (225a-227b) Der-beyân-ı vak'a-yı Sıffîn
- Varak: (227b-232a) Kıssa-yı dü-güvercin
- Varak: (232a-234a) Der-beyân-ı 'azâb-ı küffâr
- Varak: (234a-241b) Kıssa-yı Şeyh-i Ekber
- Varak: (241b-243a) Der-beyân-ı vahdet-i vücûd
- Varak: (243a-247a) Der-beyân-ı Kıssa-yı Bâyezîd
- Varak: (247a-250a) Der-beyân-ı tahrîm-i hamru'l-müselles
- Varak: (250b-258a) Der-beyân-ı ahvâl-i Mehdî
- Varak: (258a-262a) Der-beyân-ı münâzara-yı Hatâ
- Varak: (262a-264b) Tefsîr-i "Lâ yese'unî ardi velâ semâi"
- Varak: (264b-266a) Der-beyân-ı 'ayân-ı sâbite
- Varak: (266a-267a) Der-beyân-ı ney u tef
- Varak: (267a-269b) Kıssa-yı Çobân ma'a Hazret-i Mûsâ 'aleyhi's-selâm
- Varak: (269b-275a) Kıssa-yı Hazret-i Mûsâ 'aleyhi's-selâm
- Varak: (275a-277b) Der-beyân-ı eskât-ı izâfât
- Varak: (277b-279a) Der-beyân-ı vahdet-i vücûd
- Varak: (279a-280a) Kıssa-yı vâ'iz
- Varak: (280a-281b) Kıssa-yı Kırâl-zâde
- Varak: (281b-285b) "Lâ teyrete ve-lâ hâmete" Hadîs-i Şerîfi

Varak: (285b-287a) Ravza-i Mutahhara ümmetin selâmının ‘arzı

Varak: (287a-289b) ‘İlmin ta‘rîfi beyânındadır

Varak: (289b- 291b) ‘İlmin kısm-i sâlisi beyânındadır

Varak: (291b-295a) Tefsîr-i “Yuhyil mevtâ” ‘âyet-i kerîmesi

Varak: (295b-299a) Tefsîr-i “ Mâ remeyte iz remeyte”

Varak: (299a-301a) Der- muhâkeme-i rûh ma‘a- nefis

Varak: (301b-303a) Der-beyân-ı hadîs-i “ Levlâke levlâk”

Varak : (303b -309a) Kısâ-yı miskîn

Varak : (309a-313a) Der-beyân-ı nûkte-i hafiyye

Varak : (313b-315b) Hülâsâ-yı muhâkeme

Varak: (316a-317a) Kasîde-yi müellif (Manzûm)

Varak: (317b) Münâcât (Manzûm)

Varak: (318a) Du‘â

İlm-i Cifr: Gelecekte meydana gelecek olayları ebced metodundan yararlanarak ilmî olarak izah etmeye çalışan cifr, İslam coğrafyasında başta astroloji olmak üzere birçok alanda kullanıldığı görülür. Hâb-nâme’nin üç bölümünde bu ilme ait bilgiler söz konusudur. Eserde ebced ve cifr ilminin mahiyetini anlatan kısımlar ağırlıklı olarak ilk sayfalarda verilmiştir. Müellif “Giriş” bölümünün ilk 17 varagında bu konuya değinmiştir. Seyyid Râsim özellikle ayet ve hadislerin bâtını manalarından hareketle ve “ebced” hesabından yararlanarak geleceğe dönük bir takım çıkarımlarda bulunmuş, bu ilmin ilk olarak Hz. Ali tarafından kullanıldığı müellif tarafından ileri sürülmüştür.

İlm-i cifr bölümü Konstantiniyye’nin durumunun ne olacağı ile ilgili sorulan soruyla başlamakta, Hocaîde ise cevap olarak harflerin sırrına işaret ederek bölüme giriş yapmaktadır. Daha sonra Mesih’ten önce ortaya çıkacak üç yöneticiden bahseden yazar, bu kişilerin kendi tebaasında bulunanlara eziyet etmesini tarih vererek açıklar. Akabinde Mehdi’nin bu şahsiyetler ile savaşı ve onun bu muharebede galebe gelmesinden bahsedilir.

Müellif, Mehdi’nin ortaya çıkışını daha çok Şîa referanslı hadis kaynaklarına dayandırarak açıklar. “Bihâru’l-Envâr” ile “El Mu’îd fî edebî’l- müfîd ve’l- müstefîd” adlı kaynaklardan bu konuyla ilgili sık sık alıntı yapar. Müellif ilm-i cifrdan yola çıkarak ilm-i nûcum ile ilgili terimlere de (Batlambus, Zühre, Zuhâl, Merih, Utarid, Felek) değinir.

İlm-i Rûya: Rüyalara dair ilk açıklamaların bilimsel temellerden uzak, büyücülük yaşantıları ya da geleceğe dair spekülasyon kaynağı olan gizemli yaşantılar olarak ele alındığı görülmektedir. Son birkaç yüzyıldır ise rüyalar büyücülüğün, spekülasyonların ve gizemli olayların objesi olmaktan fizyolojik ve psikolojik açıdan anlamlandırılabilen bir olgu haline gelmiştir (Güven, 2015: 16).

Hâb-nâme kelimesi birleşik bir isim olup hab uyku name ise mektup, risale anlamına gelmektedir. Eserin temelini oluşturan İlm-i rûya, birkaç bölümün dışında kalan kısımlarda eserin omurgası olmuştur. Uyku, rûya yorumları ve tabirleri eserde zaman zaman geçmektedir. Çalışmanın hâb-nâme türünü içermesi ilm-i rûyanın mahiyetinin eserde ne kadar etkili olduğunu da göstermektedir. Müellif eserin sebeb-i telif bölümünde rûya ile ilgili açıklamada bulunur. Yazar, rûya halinde görmüş olduğu bazı hadiselerin geleceğe yönelik mesajlar vermesiyle derin tefekküre

dalar. Rüyada birçok canlıyla konuştuğunu görür. Akabinde bir takım çıkarımlarda bulunur. (v: 24/b)

Eserde rüya ilminin geçtiği diğer yerler şu varaklardadır: Güzel rüya görülmesi için uykudan önce halis niyetle söylenen dualar, (v: 151/b) Rüya ile ilgili Arapça ve Süryanice yazılmış tılsımlar, (v: 2/b-3/a) müellifin bazı evliyalar ile rüyada konuşması (v: 117/a) padişahın, cariyesini gördüğü rüya hikâyesi, (v: 111/b) Hz. Yusuf'un rüya analizi, (v: 287/a) rüyada cifr ilmi ile ilgili şifreleri görme. (v: 5/b)

İlm-i Kıyafet: Kıyâfetnâme bir kimsenin saç, göz, kulak, ayak gibi dış yapısına ait uzuvlarından yola çıkarak onun ahlak ve karakter özellikleri hakkında bilgi vermeye denir. (Çavusoğlu, 2004: 33) Klasik edebiyatta ilm-i kıyafet ile ilgili birçok eser kaleme alınmıştır. Bu eserlerden bir kısmı bizzat aynı isim adı altında tek bir kitap halinde yayımlanırken bazıları da eser içinde bir bölüm halinde ele alınmıştır.

Hâb-nâme'de 48 sayfada "ilm-i kıyafet"e yer verilmiştir. 168/a ile başlayan bu bölüm 192/a ile bitmektedir. Müellif tip tahlillerine geçmeden önce bazı vücut uzuvları ile ilgili düşünceleri ifade etmiştir. Cebîn, (alın) ebruvân, (kaş) çeşm, (göz) enf, (burun) dehân, (dudak) zekân, (çene) izâr, (yanak) gisûvân, (saç) ve son olarak gerdân (boyun) gibi vücut azâları bu bölüme konu olur. Yazar bu organları büyük, küçük, kalın, ince, dar, geniş, uzun, kısa, düzgün, eğri gibi özelliklerine göre değerlendirmiştir. Akabinde resimlerde mevcut 22 tip hakkında analiz yapmıştır. Müellif bu tiplerin fizikî özelliklerinden yola çıkılarak ahlak, ruhsal durum, kazanımlar vb. konularda çıkarımlarda bulunmuştur.

Muhammed Râsim Efendi, eserdeki "kıyafet-nâme" bölümünün önemli bir kısmını İsviçreli Yazar J. Laveter'in, Physiognomishe Fragmente zur Beförderung der Menschenkenntnis und Menschenliebe (İnsan Kişiliğini Tanıma ve İnsan Sevgisi Üzerine Fizyonomi Denemeleri) adında Türkçe tercümesi Yusuf Halis tarafından Kıyâfetnâme-i Cedîd⁷ olarak telif edilen eserden almıştır. Hatta müstensih tarafından Muhammed Râsim'e isnad edilen bölümün içindeki yedi beyitlik nazmın Yusuf Halis'e⁸ ait olduğu tespit edilmiştir.

Yusuf Halis Efendi, Levate nâmındaki müellifin ilm-i kıyâfete dâir te'lif eylediği eseri telhis ve tercüme ederek Kıyâfetnâme-i Cedid unvanıyla resimli olarak tab' ettirmiştir. Hangi târihte ve nerede tab' edildiği muharrer değildir. Sultan Abdülmecid'in evâil-i cülûsunda tercüme edildiği mukaddimesinden anlaşılmaktadır (Özgül, 2000: 807). Yusuf Halis'in "Kıyâfetnâme-i Cedîd"i ile Râsim Hikmet'in "Hâb-nâme"sindeki ilm-i kıyafet bölümü arasında birkaç fark olduğu gözlenmiştir. Kıyâfetnâme-i Cedîd toplam 109 sayfadır. Bu sayfaların 35'i resim ve insan figüründen oluşmuştur. Üzerinde incele yaptığımız eser ise 48 sayfadan oluşmuş, 22 sayfasında insan figürü yer almıştır. Dolayısıyla Kıyâfetnâme-i Cedîd'in daha kapsamlı olduğu görülür.

⁷ Bk. Mehmet Kırbıyık, Kıyâfetnâme-i Cedîde Hakkında, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 39, Erzurum 2009 Prof. Dr. Hüseyin Ayan Özel Sayısı s.793 -813

⁸ Telif eserin ne zaman yazıldığı tam olarak bilinmemektedir ancak Hocaâzâde Rasim'in çocukluğunun ilk yıllarına tekabül ettiği aşıkardır. İbnü'l Emin Mahmud Kemal, Abdülmecid'in tahta çıktığı zaman yazıldığını ileri sürmektedir.

I.Resim (soldaki) Hâb-nâme'deki ilm-i Kıyâfetnâme'den; II. Resim Kıyâfetnâme-i Cedîd'ten alınmıştır.

İlm-i Kef: Eski çağlardan beri gelecek ile ilgili kaygı ve beklentiler insanoğlunda merak dürtüsüne zemin hazırlamıştır. Gelecek ile ilgili temenni ve beklentilerin oluşması için insanlar bir takım girişimlerde bulunmuştur. Yıldıznâmeler, ilm-i nücûm, ilm-i kef bunlardan birkaçıdır.

Müellif, el falından hareketle “ilm-i kef”in sadece insana özel olduğu, diğer hiçbir canlıda bulunmadığı, elin belirli yerlerinde işaretler olduğu ve bu işaretlere bakarak karşıdaki kişinin huy, karakter, ahlakî yapısı, algılama ve kavrama gücü, yaşam ve kader çizgileri ile ilgili yorumlar yapılabileceğinden söz edilmiştir (Aktan, 2019: 130).

Günümüzde birçok insanın yaşamında önemli bir yer tutan fal, insan hayatının olmazsa olmaz gerçeklerinden biridir. Oldukça renkli bir kompozisyonla karşımıza çıkan bu fal türlerinden biri de Kefnâme'dir. Kefnâme, avuç içindeki çizgilere ve parmakların şekline bakarak, hem geleceği hem de insanın karakterini ortaya koyduğuna inanılan bir fal şeklidir. Bu türde, eldeki çizgilerin, incelik kalınlık, uzunluk kısalık, kesiklik düzlük durumlarından hareketle, kişi hakkında fikir sahibi olunması esası vardır (Sümbüllü, 2009: 575).

Dinî-Tasavvufî kavramlar: Klasik edebiyatın muhteva bakımından önemli kaynaklarından olan tasavvufî konular birçok divan şairi tarafından işlenmiştir. Eserde geçen belli başlı *dinî-tasavvufî kavramlar* ve konular: fenâfillâh/bekâbillâh, vahdet-i vücûd, semâ, zühed, insan-ı kâmil, pir-i mugan, masivâ, kenz-i mahfî, nefis-i emmâre, müntehâ, fikhî meseleler (teyemmüm, setr-i avret, namaz hükmü, sufi raksının câiz olup olmadığı vb) ilm-i kelam (Mutezile, Cebriye, İbn-i Haldun, İmam Gazali, Muhammed bin Ali Cürcanî, kaza-kader tartışmaları gibi İlm-i kelam ekolleri, konuları ve bu ilimle ilgili fikirlerini beyan eden şahsiyetler) ile ilgili çalışmalar eserin muhtevasını oluşturmuştur.

Müellif tasavvufî konular arasında özellikle semâ, fenâfillah ve vahdet-i vücûd konuları üzerinde durmuştur. Râsim Efendi, “semâ” konusunu işlerken sûfî ve fâkihlerin düşünce ve değerlendirmelerine yer vermiş, daha sonra mevzu ile ilgili kendi tespit ve görüşlerine yer vermiştir. Bu bölümde semâ ve raksın câizliği sorgulanmıştır. (v: 222/a) Tasavvufî bir terim olarak eserlerde sıkça kullanılan fenâfillah, çalışmada bekâbillah terimi ile birlikte kullanılmıştır. Müellif önce “fenâfillah”ın tanımını yapmış daha sonra bekâbillah ile karşılaştırmıştır. (v: 139/a) Muhammed Râsim eserde hacim olarak en çok “vahdet-i vücûd”a yer vermiştir. (v: 241/b) Hâb-nâme’de vahdet-i vücûd terimi eserin kırk ikinci bölümünü oluşturmaktadır. Bunun yanında müellif diğer bölümlerde de bu düşünce sistemiyle ilgili bilgiler vermiş, fikirlerini paylaşmıştır. Müellif mezkûr bölüme Muhiddin-i Arabî’nin bu konudaki düşünce ve tespitlerine yer vererek giriş yapar.

Fikhî meselelerde Kur’an ve sünneti referans alan müellif, ihtilaflı hususlarda ise mezhep imamlarının içtihatlarından yararlanmıştır. Tartışmaya açık konularda başta mezhep imamları

olmak üzere birçok din âliminin görüşlerine eserde yer vermiştir. Kaza kader tartışmaları ve itikadî mezheplerin bu konudaki görüşleri ilm-i kelamın muhtevasını oluşturmuştur. Yazar Hâb-nâme'de Mutezile, Eş'arî, Mâturidî, Cebriye gibi İslam felsefesi ekollerini karşılaştırarak ele almıştır.

Sonuç

Bu çalışmada konu edinilen eserin isminin Hâb-nâme olması ve genel olarak bu içeriği kapsadığı görülür fakat yapıtta birden fazla nazım türüne yer verilmiştir. Hâb-nâme'nin yanında Muamma, Lugaz, Kıyafet-nâme, Menakıb-nâme, Kısâs-ı Enbiya, Maktel, Münacat, Medhiyye, gibi türlere de eserde yer verildiği görülür. Eserin [167a-191b] sayfaları arası Kıyafet-nâme, [53a-68a] Kısâs-ı Enbiya, [91a-95a] Medhiyye, [116a-118b] Menakıb-nâme, [68a-72b] Maktel, [317b] "Münâcât"tan oluşur.

Müellif yüzden fazla âyet ve hadisten yararlanmış, bu iktibasları kırmızı çizgiyle göstermiştir. Hadisler ağırlıklı olarak Kütüb-ı Sitte'den alınmış ancak özellikle ilm-i cifr ile ilgili kısımlarda Şia kaynaklarına başvurulmuştur. Eser her ne kadar XIX. yüzyıla ait olsa da yapıtta Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait özellikler ve arkaik unsurlar bulunmaktadır.

Hocazâde Muhammed Râsim bu eseri oluştururken başta Kur'an-ı Kerim ve onun müfessirler tarafından yapılan açıklamaları olmak üzere oldukça zengin kaynaklardan yararlandığı görülür. Hadisler için ana kaynak Kütüb-ı Sitte (Buhârî, Tirmizî, Müslim, Ebu Davut, Nesaî, İbn-i Mâce) olmuş ancak bu eserlerin yanında İmam Suyûtî'nin, Câmiu's-Sağır, Taberani'nin Mu'cemü'l-Kebîr, Hakim'in Müstedrek, Aclûnî'nin Keşfü'l-Hafâ, Beyhakî'nin Şu'abu'l-İmân adlı kitapları kaynak olarak kullanmıştır. Müellif bu yapıtta Fuzûlî'nin Hadîkatü's-süedâ, Mevlânâ Celaleddin Rûmî'nin Mesnevî'si, Süleyman Nahîfî Tercüme-i Mesnevî-i Şerîf, Şemseddîn Sivâsî'nin Divân'ı, Hâfız-ı Şirâzî'nin Divân'ı, Şems-i Tebrizî'nin Makâlât adlı eserlerine atıf yapmıştır.

Muhyiddîn-i Arabî'nin Fütûhâtü'l-Mekkiyye ve Fusûsü'l-Hikem adlı eserleri başta olmak üzere Kastallânî'nin Cümle'l-İcâz fi'l-İcâz Bi-nâri'l-Hicâz, Fahreddîn Râzî'nin Mefatihü'l Gayb adlı Kur'an-ı Kerim Tefsiri ve Erzurumlu İbrahim Hakkî'nin Marifet-nâme'si eserin hemen hemen birçok bölümünde kullanılmıştır.

Toplam 7 konu, 68 alt başlıkta toplanan muhteva, ilm-i cifr ile başlamaktadır. Davud, İbrahim, Musa, Yusuf, Zekeriya ve İsa peygamber ile sürdürülen konunun akabinde Hz. Peygamber ile ilgili manzum şiirlere yer verilmiştir. Peygamber kıssalarını Hz. Hüseyin ve Kerbelâ hadisesi takip etmiş, ilm-i kef ve ilm- firaset bu bölümünden sonra üzerinde durulan konu olmuştur. Şems-i Tebrizî, Bayezid-i Bistâmî gibi tasavvuf alanının önde gelen mütefekkir ve şairlerine yer verilmiştir. Bazı evliya menkıbelerinden sonra yazar fenafillâh/bekabillâh, vahdet-i vücûd, zühed, insan-ı kâmil, pir-i mugan, masivâ, kenz-i mahfî, nefis-i emmâre, müntehî gibi tasavvufî konular; fikhî ve kelamî temalar üzerinde durmuştur.

Yıldız-nâme bölümünde Mesih'in tekrar yeryüzüne inmesi, halkına zulüm yapan üç yöneticinin Mehdi tarafından hezimete uğratılması, Şam civarında büyük ateşin çıkması vb. meseleler hadis ışığında ebced hesabından yararlanarak aktarılmıştır.

Hâb-nâme'den ve eserlerinden çıkardığımız genel değerlendirmeye göre Muhammed Râsim Hikmet İslamî ilimlerin bütün alanlarına vâkıf; fıkıh, kelam, akaid, hadis türünde birçok eser yazmış, başta Mesnevî ve Fusûsü'l-Hikem olmak üzere çeşitli tercüme ve telif eserler tahrîr etmiş çok yönlü bir âlimdir. Eserleri genel olarak mensurdur ancak eserlerinin tamamına yakınında manzum metinler de bölümlerin içerisinde verilmiştir.

Dinî-tasavvufî nitelikli bir çalışma olan bu eserde, estetik gaye güdülmemiş okuyucuya bilgi kazandırma ve fayda sağlama ön plana çıkmıştır. Her ne kadar nasihat türü bilgiyi okuyucuya

didaktik tarzda öğretme gayesi olsa da müellif, daha çok soru cevap yöntemini kullanarak Hâb-nâme'yi tekdüzelikten kurtarmıştır.

Kaynakça

- Aktan, M. F. (2019). *Hoca-zâde Muhammed Râsim Hikmet'in Hâb-nâme'si (1b-168a) (inceleme-metin-dizin)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altun, M. (2011). *Hâb-nâme-i Veysî*. MTV Yayıncılık.
- Arslan, M. & Aksoyak, İ. H. (1994). *Haşmet külliyyatı*. Dilek Matbacılık.
- Çavusoğlu, A. (2004). *Kıyâfet-nâmeler*. Akçağ Yayınları.
- Ferişteoğlu, A. Tercüme-i Hâb-nâme. Mevlana Müzesi Türkçe Yazmalar no: 2916.
- Fleischer, C.H. (2012). Kâtiplerin rüyaları: Osmanlı kalemiyye sınıfında kehanet ve endişe (Çev:Ahmet Tunç Şen) VII. Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı. Turkuaz.
- Gündüz, E. (2009). Divan ve Halk edebiyatı sanatçılarına ilham kaynağı olan rüya. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi: 22. 188-202.
- Güven, E. (2015). Rüyaların dili: psikolojide rüya çalışmaları. Türk Psikoloji Yazıları. 18. 15-25.
- Hâb-nâme-yi Râsim Hikmet, (1303). İstanbul Üniversitesi Yazma Eserler Kütüphanesi no: T6739.
- İnal, M.K.(2000). Son Asır Türk Şairleri. (Haz. :M. Kayahan Özgül). AKMB Yayınları.
- Kırbyık, M. (2009). Kıyâfetnâme-i cedîde hakkında. A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 39. 793 -813.
- Niyazioğlu A. & Aynur H. (2011). Aşık Çelebi'ye rüyaların söyledikleri. Aşık Çelebi ve şairler tezkeresi üzerine yazılar. Koç Üniversitesi Yayınları. 71-85.
- Niyazioğlu, A. (2007). Osmanlı'da kadılık kabusu ve Nihani'nin rüyası. Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları) 31. 133-143.
- Sarıççek, R. (2012). Mustafa bin Bâlî ve ilm-i firâseti. *Turkish Studies*, 7-4. 2725-2754. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3915>.
- Sarıkaya, E. (2014). *Eski Türk edebiyatında rüyâ*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sümbüllü, Y.Z. (2009). Kefnâme türü ve yazma bir kefnâme risâlesi üzerine değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2-6. 575-585.
- Şen, A. T. (2008). *17. yüzyılda bir Osmanlı entelektüelinin rüyası: Veysi ve Habnâme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tanyıldız, A. (2016). Fuzûlî'nin hadîkatu's-su'adâsı üzerine notlar. Hikmet. 2-3. 139-155.
- Tanyıldız, A. (2016). Süleymaniye kütüphanesindeki 1211 numaralı na't ve mi'râciyye mecmuası. *Turkish Studies*. 8-1. 525-547.<http://dx.doi.org/10.787/TurkishStudies.4382>.
- Uludağ, S. (1995). *Firâset*. TDV İslâm Ansiklopedisi. 13. 116-117.
- Yeşilyurt, T. (2011). Türk şiirinde rüya. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi, 18-1. 259-266. https://doi.org/10.1501/Trkol_0000000213
- Yıldırım, İ. (2016). Enderunlu Hâfız Abdüllatif Efendi'nin Hâb-nâme-i Latifi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9-43. 505-512.

Zavotçu, G. (2007). Türk edebiyatında Hâb-nâme ve Ömer Fu'âdî'nin hâbiyye risâlesi. Hazret-i Pîr Şeyh Şa'bân-ı Velî Vakfı Yayınları.